

Ticari Taksi (Sarı Taksi) Düzenlemelerinin Klasik Liberalizm İlkeleriyle Uyumu

Fatma Süzgün ŞAHİN ÜNVER*

Bu makale hakem incelemesinden geçmiştir ve TÜBİTAK – ULAKBİM Veri Tabanında indekslenmektedir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi ABD, fatmasuzgunsahin@gmail.com,

ORCID: 0000-0003-0028-2661

Makale geliş tarihi: 30 Mart 2023 **Makale kabul tarihi:** 18 Eylül 2023

Atıf önerisi: Şahin Ünver, Fatma Süzgün. “Ticari Taksi (Sarı Taksi) Düzenlemelerinin Klasik Liberalizm İlkeleriyle Uyumu.” *Ankara Barosu Dergisi* 81, no. 4 (Cumhuriyet 100. Yıl Özel Sayısı, Ekim 2023): 295-328.

DOI: 10.30915/abd.1273432

TİCARİ TAKSİ (SARI TAKSİ) DÜZENLEMELERİNİN KLASİK LIBERALİZM İLKELERİYLE UYUMU

ÖZ

Liberalizm, belli bir özgürlük anlayışıyla mülkiyet ve pazarı temele alır. Bu nedenle özgürlüğün, özel mülkiyet ve pazar düzeniyle tamamlandığını iddia eder. Özgürlük ve özel mülkiyet arasındaki ayrılmaz ilişki, özellikle klasik liberallerin iddia ettiği şekliyle her insana hayatını istediği şekilde yaşama olanağı sağlamaktadır. Bir insanın hayatını istediği şekilde düzenlemesi; istediği işi kurabilmesini, istediği işe yatırım yapabilmesini ve istediği işte çalışabilmesini de kapsar. Sözleşme özgürlüğü, çalışma özgürlüğü ve angarya yasağı olarak anayasalara da giren bu anlayış herhangi bir pazarda, pazarın doğal koşullarına aykırı şekilde arz ve talebe müdahale edilmemesini gerektirir. Bu çalışma, klasik liberalizmin genel kavrayışla hali hazırdaki ticari taksi düzenlemesinin uyumunu incelemektedir.

Anahtar Kelimeler:

Ticari taksi klasik liberalizm hukuk ve ekonomi
hür teşebbüs piyasası lonca

COMPLIANCE OF COMMERCIAL TAXI (YELLOW TAXI) REGULATIONS WITH CLASSICAL LIBERAL PRINCIPLES

ABSTRACT

Liberalism is based on property and the market. with a specific understanding of freedom. It therefore claims that freedom is complemented by private property and the market order. The inseparable relationship between freedom and private property, especially as classical liberals claim, provides every human being with the opportunity to live her/his life as s/he wishes. It also includes arranging a person's life the way s/he wants; including the ability to establish the business s/he wants, investing in the business s/he wants and work in the job s/he wants. This understanding, which is included in constitutions as freedom of contract, freedom of work and prohibition of drudgery, requires that supply and demand should not be interfered with in any market contrary to the natural conditions of the market. This study examines the compatibility of classical liberalism with the general understanding of the current commercial taxi regulation.

Keywords:

Taxi classic liberalism law and economy
free enterprise system guild

GİRİŞ

Basit bir gerçek vardır: İnsanların çok büyük bir kesimi yaşamak için çalışmak zorundadır. Felsefenin dahi uzun soluklu konularından biri çalışmak meselesi olmuştur: Kimler, hangi koşullarda çalışmalı ve neden çalışmak gerekir sorularına ciddiyetle eğilmiş düşünürler vardır. Platon, en bilinen örnek olarak, kurguladığı ideal şehirde insanların doğuştan gelen yetenekleri dikkate alınarak oluşturulacak uzmanlığa dayalı bir çalışma (iş) sistemi önermektedir. Platon ve Aristoteles tarafından örneklenen eski Akdeniz geleneği, erdemli bir yaşam için boş zaman ve özgürlüğün gerekliliğini savunurken, zanaat ve bilgiye dayalı üretken bir hayatı da kutsuyordu. Hristiyan geleneği çalışmaya ilişkin farklı görüşler içermekle beraber çalışma, insan günahı için bir kefaret olarak değerlendirildiği için yapılan işin ve mesleğin Tanrı'yı kutsaması ya da Tanrı'nın arzusunu ifade etmesi gerekir. Protestan Ahlakı olarak adlandırılan başat yaklaşıma göre çalışma, Tanrı'nın gözünde kişinin seçilmiş statüsünün sunulduğu bir arenadır. Öte yandan Sanayi Devrimiyle beraber felsefe sahnesinde farklı eleştiriler de boy göstermeye başlamıştır. Endüstriyel emeğin elverişsiz çalışma koşulları, modern kapitalizm altında işçilerin yabancılaşması ve sınıfsız bir toplumun ortaya çıkışı Marksist çalışma ve emek eleştirilerini de gündeme getirmiştir.^[1] Bu çalışma, yazarın kişisel görüşünden bağımsız olarak klasik liberal kabuller üzerinden ilerleyecektir.

Çalışmak bir yandan kendini gerçekleştirmenin, kendini anlamının ve geliştirmenin merkezidir. Öte yandan gelişmemize yönelik de derin bir tehdittir. Tehdit olarak ifade edilmesinin sebebi, modern tüketim toplumunun parçası olan insanların, bir kıyaslama yapılacak olursa, avcı-toplayıcı topluluklara nazaran hayatlarının çok daha büyük bir kısmını çalışarak geçirmeleridir. Çalışmak tarlalarda, fabrikalarda, ofislerde, okullarda, mağazalarda, şantiyelerde, çağrı merkezlerinde, evlerde vb. bir hayat ve *geçim sağlamak* için yapılan tüm şeyleri kapsamaktadır. Günümüz toplumlarında taksi kullanmak, çamaşır makinesi satmak, şirkette yönetici olmak, yazılım geliştirmek, bir süpermarkette sabahtan akşama kadar kasada oturmak, bir çağrı merkezinde müşteri şikayetlerini yanıtlamak veya öğretmenlik yapmak

[1] Michael Cholbi, "Philosophical Approaches to Work and Labor," içinde *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ed. Edward N. Zalta ve Uri Nodelman (Stanford: Stanford University, Fall 2022).

vb. çalışmaktır.^[2] Bildiğimiz şekliyle “çalışmak” modern bir icattır. Diğer bir ifadeyle bildiğimiz ve gerçekleştirdiğimiz biçimiyle bireyin ve toplumun yaşamında merkezi bir yer verdiğimiz çalışma biçimi icat edilmiş ve ardından ancak sanayileşmenin gelişiyle genelleştirilmiştir. Söz konusu bu modern anlamıyla çalışmak, bireysel yaşamlarımızın sürdürülmesi ve yeniden üretilmesi için vazgeçilmez olan, her gün tekrarlanan ödevlerle ilişkili değildir.^[3] Öncelikle: a) Bir eylem halidir. Dinlenmek, aylıklık etmek ya da yapacak bir şeyin olmaması değildir. b) Arzularımızdan çok ihtiyaçlarımızla, dolaylı da olsa, bir bağı olan zorunlu bir haldir. Eğlenceli ya da seçimlik değildir. c) Çalışmak sadece bir tüketim faaliyeti değil ayrıca bir üretimdir. Üretimin anlamlı olması şart değildir, bir çukur açıp sonra onu kapatmak eğer kişiye bir gelir sağlıyorsa çalışmadır. Buradan sonuncu özelliğe ulaşabiliriz: d) Karşılıklı, yeniden dağıtımçı veya diğer piyasa dışı düzenlemelerle organize edilen faaliyetlerin aksine, işin ücret karşılığında yapıldığını ve bir piyasa tarafından organize edildiğini belirtmemiz gerekir.^[4]

Yaşamak için diğer bir ifadeyle ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmak zorunda olan insanların çalışma özgürlüğü ve zorla çalıştırılmama güvenliği kapitalist sistem içinde modern dönem kazanımlarından biridir. Kapitalizm, piyasaya sunulan mal ve hizmet yelpazesinin özel mülkiyet hakkıyla uyumlu hale getirildiği ve fiyatların da özel sektör tarafından belirlendiği bir ekonomik sistemdir. İnsanlar, sözleşme yaptıkları koşullar ne olursa olsun, bazı kısıtlamalarla birlikte mal ve hizmet alışverişinde bulunmakta özgürdür. Hayek’e göre söz konusu bu piyasa sisteminin çalışabilmesi için aralarında hukukun üstünlüğüne tâbi demokratik bir yönetim biçiminin, bireysel faaliyetlerin özel alanına tanınan güçlü anayasal güvencelerin, hukukça desteklenen ve mübadeleye açık mülkiyet haklarının ve istikrarlı bir para politikasının da bulunduğu bir dizi sosyal kurumun içine dahil olmalıdır.

[2] Samuel Clark, “Good Work,” *Journal of Applied Philosophy* 34, no. 1 (February, 2017): 61, 62.

[3] Andre Gorz, *Critique of Economic Reason*, çev. Gillian Handyside ve Chris Turner (New York: Verso, 1989), 13.

[4] Clark, “Good Work,” 62.

Hayek'e göre, ekonomiyi düzenlemeye yönelik girişimler yalnızca liberal hakları değil kaçınılmaz olarak demokrasinin kendisini de mahvedecektir.^[5]

Bu çalışmada klasik liberal yaklaşımının hukuka ve ekonomiye yansımaları üzerinden "sarı taksi" (ticari plaka) sahipleri diğer bir deyişle anamalin sahipleri ve onların oluşturduğu tekelin liberal bir sistemle uyumsuzluğu ele alınacaktır. Birinci bölümde, liberalizmin genel özellikleri özetlenecek, ikinci bölümde ekonomi kavramının genel hatları ve hukuk ile ilişkisi kısaca değerlendirilecektir. Son bölümde ise değerlendirme yapılacaktır.

I. LIBERALİZMİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Bir kişi için liberal sıfatını kullandığımız zaman, o kişinin özgürlük ve mülkiyet arasında belirli türde bir ilişki kurduğunu ima etmiş oluruz. Bu ima için köklü bir temel olarak da Magna Carta'ya başvurulabilir, zira 1670'te William Penn, siyasi bir sembol olarak ele aldığı Magna Carta'dan yola çıkarak basit bir açıklamayla özgürlük ve mülkiyeti tanımlamıştır. Buna göre, "İngilizler, özgürdür ve bu özgürlüktür; malları vardır ve bu da mülkiyettir."^[6]

Özgürlük ve mülkiyet kavramları tarih boyunca farklı biçimlerde kavranmış ve farklı değişim ve dönüşüm süreçlerinden geçmişlerdir. Benzer şekilde liberalizm de diğer büyük anlatılar gibi değişime ve dönüşüme uğramıştır. Örneğin bugün klasik liberalizm, daha çok liberteryenizm ile ilişkilendirilmektedir, oysa klasik liberal geleneğin daha klasik geniş yorumu, merkezi olarak işçi sınıfının, kadınların, siyahların, göçmenlerin ve benzer grupların kaderinin iyileştirilmesiyle ilgilendiği iddiasındadır.^[7] Bentham amacın, zengini daha fakir yapmak değil, fakiri daha zengin yapmak olduğunu dile

[5] Bruce Caldwell, *Hayek's Challenge: An Intellectual Biography of F.A. Hayek* (USA: The University of Chicago Press, 2004), 348.

[6] Michael Kammen, *Spheres of Liberty: Changing Perception of Liberty in American Culture* (USA: Banner Books, 2001), 25.

[7] Shane D. Courtland, Gerald Gaus ve David Schmidtz, "Liberalism," içinde *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ed. Edward N. Zalta (Stanford: Stanford University, Spring 2022).

getirmiştir.^[8] 17. yy. liberalleri için özgürlük ve mülkiyet çok yakın ilişkili hatta iç içe kavramlardır. Günümüzde ise özgürlük ve mülkiyet ilişkisine dair olarak farklı görüşler ileri sürülmektedir. Diğer bir ifadeyle, liberal teori, özgürlük kavrayışları söz konusu olduğunda dallanır budaklanır. Pratikte teorinin çok yüzlü olmasının dışında bir diğer fay hattı da özel mülkiyetin etik statüsü ve piyasa düzenine ilişkin farklı kavrayışların da olmasıdır. Klasik liberalizme göre, daha önce de belirtildiği üzere, özel mülkiyet ve özgürlük birbirleriyle yakın ilişki içinde olan iki kavramdır. Bu nedenle 18. yy'den günümüze, klasik liberaller, bireysel özgürlükle tutarlı ve herkesin kendi hayatını –emeğini ve sermayesini kullanmak da dahil olmak üzere– uygun gördüğü şekilde yaşamasına izin veren özel mülkiyete dayalı bir ekonomik sistemde ısrar etmişlerdir. Özgürlük ve mülkiyetin aynı şey olduğu konusunda liberaller ve liberteryenler sıkça ısrar ederler. Özgürlük hakları da dahil tüm haklar, mülkiyet hakkının bir türüdür ve mülkiyetin kendisi de özgürlüğün bir biçimidir iddiası en sık dile getirilen iddiadır. Bu nedenle özel mülkiyete dayanan piyasa düzeni, özgürlüğün bir şekli olarak görülür. İnsanlar emeklerini özgürce değerlendirme olanağına sahip olmadıkça, sözleşme özgürlüğüne sahip olmadıkça, kazançlarını saklama ya da yatırım yapma özgürlüklerinden bahsedemezsek ve sermayelerini arttırdıkları zaman diledikleri yatırımı yapma özgürlükleri yok ise gerçek anlamda bir özgürlükten bahsedilemeyecektir.^[9]

Klasik liberaller, özgürlük ve özel mülkiyet arasında bağ kuran ikinci bir argüman kullanırlar. Söz konusu bu *ikinci argüman*, özel mülkiyeti edinme ve kullanma özgürlüğünün sadece insan özgürlüğünün bir yönü olduğu konusunda ısrar etmek yerine, özel mülkiyetin özgürlüğü etkili bir şekilde koruduğu ve özel mülkiyet olmadan hiçbir korumanın etkili olamayacağı konusunda ısrar etmektedir. Devletin el atmasına karşı özgürlükleri koruma temelli serbest piyasa ekonomisinden kaynaklanan güçlerin dağılımı fikri de tam olarak buradan çıkar. Örneğin Friedrich A. Hayek, basın araçlarının devlet kontrolünde olması durumunda basın özgürlüğünün; ihtiyaç duyulan alanlar kontrol altında olursa toplantı özgürlüğünün ve ulaşım araçlarında devlet tekeli olursa seyahat özgürlüğünün olmayacağını iddia

[8] W. Stark, *Jeremy Bentham's Economic Writings, Volume I* (London: Routledge, 2004), 226.

[9] Gerald F. Gaus, "Property, Rights, And Freedom," *Social Philosophy and Policy* 11, no 2 (1994): 209

etmektedir. Özellikle ekonomik alanda, genellikle önemsiz olarak sunulan eylem özgürlüğü, aslında zihnin özgürlüğü kadar önemlidir. Çünkü insan eyleminin amaçlarını akıl seçer, fakat amaçların gerçekleşmesi gerekli araçların varlığına bağlıdır ve araçlar üzerinde etkili olan herhangi bir ekonomik kontrol elbette amaçlar üzerinde de etkili olacaktır. Dahası Hayek, ekonomik faaliyetlerin devlet tarafından üstlenilmesinin tüm amaçlar için daha geniş araçlar sağlamak gibi boş bir umut olduğunu ve her zaman, bireylerin amaçlarına ciddi kısıtlamalar getirme anlamına geldiğini de iddia eder.^[10] Hayek gibi düşünürler, iktisadî özgürlüğün daha açık bir ifadeyle özel mülkiyete sahip olma, kullanma ve elden çıkarma hakkının siyasî özgürlüğün zorunlu teminatı olduğu iddiasındadırlar. Hayek buradan hareketle, liberal demokratik sistemin ve sivil özgürlüklere saygının sadece kapitalist iktisadî düzen bağlamında gelişebileceğini öne sürer.^[11] Klasik liberaller, özel mülkiyetin özgür bir toplum için temel önemi üzerinde fikir birliği yapmış olsa da -belirtildiği üzere- klasik liberal geleneğin kendisi oldukça geniş bir yelpaze sunmaktadır. Klasik liberal yelpazenin liberteryen ucunda devlet, temel hakları koruma araçları için adaleti yüklenebilecek meşru tekeller olarak gereçlendirilmektedir. Örneğin vergilendirme, özgürlük ve mülkiyetin etkili bir şekilde korunması için zorunlu ve etkiliyse meşrudur. Dahası, klasik liberal görüşün genel olarak kamu malları ve sosyal altyapı için ve özellikle ücretsiz eğitim için vergilendirmeye olumlu baktığını söyleyebiliriz. Bu dönem liberalleri, sadece ceza hukukunu değil aynı zamanda sözleşmeleri, lisansları, sağlık, güvenlik ve yangın düzenlemelerini, banka düzenlemelerini, ticari yatırımları (yollar, kanallar, limanlar) ve sendikalaşma gibi alanları içeren çok çeşitli devlet politikalarını desteklemişlerdir. Fakat öte yandan klasik liberaller, servet ve gelirin dengelenmesini, hükümet zorlamasının meşru amaçlarının dışında olarak ele alırlar.^[12]

1906 yılıyla Birinci Dünya Savaşının patlak vermesi arasındaki süreçte İngiltere’de toplumsal refah alanında yapılan yasal düzenlemelerle, ‘yeni’, ‘revizyonist’, ‘refah devleti’ veya belki de en iyi ‘sosyal adalet’ olarak bilinir

[10] F.A.Hayek, *New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas* (London: Routledge, 1990), 149.

[11] Andrew Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, çev. Ş. Akın ve A.K. Bayram (Ankara: Adres Yayınları, 2013), 42.

[12] Courtland, Gaus, and Schmidt, “Liberalism.”

hale gelen liberalizm, kişisel özgürlük ile özel mülkiyete dayalı piyasa düzeni temelli *ikinci argümana* meydan okumaktadır. Bu revizyonist teorinin yükselişini üç unsur açıklamaya yardım eder. Öncelikle, Lord Beveridge'in "müreffeh bir denge" dediği serbest piyasayı sürdürme yeteneği sorgulanırken, bu yeni liberalizm, 20. yy. öncesinde kendi ayırt edici biçimini almıştır. Özel mülkiyete dayalı bir piyasanın istikrarsız olma eğiliminde olduğuna veya Keynes'in iddia ettiği gibi yüksek işsizlikle bir dengede sıkışıp kalabileceğine inanan yeni liberaller, ilk olarak ampirik gerekçelerle, klasik liberalizmin istikrarlı ve özgür bir toplum için yeterli temel olmasında şüpheye düşmüşlerdir. Burada ikinci unsur devreye girmektedir: Yeni liberaller piyasaya olan inançlarını kaybederken, ekonomik hayatı denetlemenin bir aracı olarak devlete olan inançları artmıştır. Bu kısmen, devletin ekonomik planlama girişimlerinin başarılı görüldüğü Birinci Dünya Savaşı deneyimlerinden kaynaklanmıştır. Öte yandan, daha büyük ölçekte ise, devletin yeniden değerlendirilmesi, Batılı devletlerin demokratikleşmesiyle ve seçilmiş yetkililerin J.A. Hobson'un ifadesiyle ilk kez gerçekten "topluluğun temsilcileri" olduğu kanaatiyle teşvik edilmiştir. Yeni liberalizm olarak adlandırılan bu teorinin üçüncü unsuru oldukça günceldir: Mülkiyet haklarının, "her hakkın koruyucusu" olmaktan çok uzak, adaletsiz bir güç eşitsizliğini beslediğine dair artan bir inanç söz konusudur. Teoriyi bir yana bırakıp uygulamadaki gerçekliğe bakıldığında, işçi sınıfı için karşılaşılan şey, sistematik olarak pozitif özgürlüklerin eşitliğini güvence altına almada başarısız olunmasıdır ve aslında sağlanan şey yalnızca şekli bir eşitliktir. Özetle, yurttaşlarının hayatlarına devletin müdahalesinin mümkün olduğunca azaltılması gerektiğini savunan erken dönem liberallerinin aksine; modern liberaller yönetimin, sağlık, konut, ödenek, eğitim gibi hizmetlerin verilmesinden; aynı şekilde ekonominin yönetimi veya en azından regüle edilmesinden sorumlu olması gerektiğine inanırlar.^[13]

Milton ve Mill gibi düşünürlerin temel savı düşünme, konuşma ve araştırma özgürlüğü sağlandıkça insanlığın ortak aklının, doğrular üzerinde uzlaşıp yalanlara tepki vereceğidir. Aslında serbest pazar tahayyülünde de bu iddia vücut bulmaktadır: Fikirlerin serbestçe yarıştığı bir ortamda, hakikat eninde sonunda kazanacaktır ve bu yarışma ortamı ne kadar uzun süre devam ederse o kadar fazla hakikat açığa çıkacaktır. Bunun altında yatan hepimiz çeşitli türlerde önyargılara, batıl inançlara ve hatalara maruz

[13] Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, 42.

kalsak da bunların bir kişiden (veya gruptan) diğerine farklılık gösterdiği inancıdır. Benim ön yargılarım ve batıl inançlarım bana ve bir grup insana uyabilir, ama evrensel bir kabul almaktan uzaktırlar, çünkü benim ön yargı ve batıl inançlarım herkesçe paylaşılmamaktadır. Öte yandan liberaller, aklın gücünün paylaşıldığını ve evrensel olduğunu iddia ederler. Akıl, insanları birleştiren şeydir. 20. yy. liberalleri, insanın insan olmasını ve onu hayvanlardan üstün yapan şeyin akıl olduğunda ısrarcıdırlar. Genel akıl, yanlıştan ziyade doğruyu seçer ve aklın kullanılması, uzlaşmada liderlik yapar. Mill, liberal geleneğe uygun olarak, sosyal ilerlemenin bir yönünün artan gerçekler topluluğu üzerinde birleşme olduğu konusunda ikna olmuştur.^[14]

Rawls, Locke'un, Rousseau'nun ve Kant'ın sosyal sözleşme teorilerini liberal devlete meşruiyet sağlamak için yeniden formüle etmiştir. "Hakkaniyet olarak adalet" şeklinde adlandırdığı teoriye göre, orijinal sözleşmenin tarafları, sahip olacakları bilgi, onları önyargılı yapabileceği için, bilgi olmaksızın konumlandırılmışlardır. Bu doğrultuda toplumun temel yapısını düzenleyen iki ilkeyi kabul ederler:

1. Her kişi, herkes için benzer bir özgürlük sistemiyle uyumlu en kapsamlı eşit temel özgürlükler sistemine eşit hak sahibidir.
2. Sosyal ve ekonomik eşitsizlikler, belirli bir doğrultuda düzenlenmelidir:
  - a) En az avantajlı olanın en fazla faydasına ve
  - b) Adil fırsat eşitliği koşulları altında, herkese açık olan görev pozisyonları olması.^[15]

Rawls, Mill gibi, değer ve iyiliğin liberal kavranışında olası uzlaşmayı varsayar. Makul çoğulculuk göz önüne alındığında, Rawls, toplumu ortak bir kapsamlı doktrin üzerinde birleştirmeye yönelik herhangi bir başarılı girişimin rakip, makul, kapsamlı doktrinleri bastırmak için devlet gücünün baskıcı kullanımını gerektirdiğinde ısrar eder. Tüm vatandaşların benimseyebileceği bir liberalizm amacındadır.^[16]

[14] Gerald F. Gaus, *Contemporary Theories of Liberalism* (London: Sage Publication, 2003), 2.

[15] Gaus, *Contemporary Theories of Liberalism*, 177.

[16] Gaus, *Contemporary Theories of Liberalism*, 178.

Bireyin önceliğine inanma, liberal ideolojinin tipik temasıdır. Liberalizm; insanların ve grupların kendi tanımladıkları iyi hayat her ne ise peşinden gidebilecekleri koşulların tesis edilmesi mücadelesini verir ama bunu yaparken, iyinin ne olduğuna ilişkin özel bir nosyonu desteklemeye çalışmaz veya bu yönde reçeteler sunmaz. Bu açıdan liberalizm, salt bir ideoloji değil, “meta-ideoloji”dir. Yani, siyasal ve ideolojik tartışmanın yer alabileceği zeminleri oluşturan kurallar bütünüdür. Ancak bu, liberalizmin salt bir “kendi işini yap” felsefesi olduğu anlamına gelmez. Liberalizm bir taraftan açıklık, tartışma ve kendi kaderini tayin hakkını önemserken, diğer yandan, ayırt edici niteliklerinden biri de güçlü bir ahlâkî hamle olmasıdır. Liberalizmin ahlâkî ve ideolojik tutumu, kendine özgü değer ve inanç kümesine teslimiyetle açığa çıkar. Bu değerlerin en önemlileri şunlardır: Birey, özgürlük, akıl, adalet, hoşgörü ve farklılık.^[17]

II. HUKUKUN EKONOMİK ANALİZİ

Ekonomi,^[18] çok karmaşık ve narin -çünkü dışarıda olan bitenden etkilenen-, hızla değişen göremediğimiz ama emin olduğumuz bir “şey.” Ekonomi, çalışmanın kendisi, örgütlenmesi ve ortaya çıkan ürünlerin paylaşılması olarak çalışmayla ilgilidir. Bu yönüyle ekonomi ve toplum arasında karşılıklı bir bağ vardır.^[19]

Ekonomi aslında insanlar arasında gerçekleşen bir ilişkiler bütünüdür. Üretilenlerin, sahip olunanların bölüşülmesi için türetilen ilişki biçimleri vardır. Bu ilişki biçimleri için Georg Simmel’den takas ve mübadele kavramlarını ödünç alabiliriz. Simmel, insanlar arasındaki pek çok ilişkinin takas formları olarak yorumlanabileceğini ileri sürer. Takas, bir etkileşim türü olarak kabul edilirse, insan hayatını şekillendiren en saf ve en gelişmiş etkileşim türü olarak yorumlanması mümkündür. Duvara bir tuğla daha koyarak ilerleyelim ve her etkileşimi de bir mübadele olarak kabul edelim;

[17] Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, 43.

[18] İngilizce’de economics ile economy arasında fark olduğu ve bu ayrımın Türkçe’ye ekonomi ve iktisat olarak geçtiği şeklinde bir görüş olmakla birlikte bu çalışmada bu ayrıma ve buna dair yapılan tartışmalara yer verilmeyecektir. Ekonomi ve ekonomi bilimi şeklinde bir kullanım sürdürülecektir.

[19] Jim Stanford, *Herkes İçin İktisat*, çev. Tuncel Öncel (İstanbul: Yordam Kitap, 2015), 25.

her konuşma, her oyun, ötekine her bakış ya da karşılık görmese dahi her sevgi. Etkileşim ve takas arasında, etkileşimde kişinin sahip olmadığı bir şeyi sunması, takasta ise sadece sahip olduğu şeyi sunması şeklinde bir fark görülebilir. Simmel, bu farkın sürdürülebilir olmadığı iddiasındadır. Zira ona göre, etkileşime, dahil olan daima kişisel enerjidir, kişisel tözün teslimidir. Takasta ise öteki kişinin sahip olduğunu elde etme değil, beriki kişinin sahip olmadığı duyguları gidermek amacı vardır. Takasta, amaç toplam değeri arttırmaktır. Taraflar birbirlerine takastan önce sahip olduklarının fazlasını sunarlar. Etkileşim ve takas karşılaştırıldığı zaman takasın daha dar, oysa etkileşimin daha kapsamlı olduğunu da kabul etmek gerekecektir. Öte yandan insan ilişkilerinde etkileşimin, baskın şekilde takas olarak yorumlanabileceği biçimler de görülür. Hayatımızın her günü bir kazanç ve kayıp, dahası hayatımızın içeriğinin birikmesi ve azalması sürecinden oluşur ki bu süreç, şeylerin birbiri yerine ikamesi bilinçli şekilde yapıldığı için takasta zihinsel karşılık bulur. Şeylerin salt bir arada varoluşunu sistematik bir ilişkiye dönüştüren aynı sentezleyici zihinsel süreç, kendi birliğini maddi dünyaya dayatan aynı Ego, varoluşumuzun doğal ritmini kavramış ve takas aracılığıyla öğelerini anlamlı bir ilinti içinde düzenlemiştir. Her şeyden önce, tüm ekonomik değerlerin takası fedakârlık kavramını içerir. Örneğin, bir aşkı başka bir aşkla değiştirmek ya da bir tartışmada kendi bilgi birikimimizi kullanmak, kendimize dair bir imajı sergilemek, sahip olduğumuz kendiliğimiz bu durumlarda azalmaz ya da eksilmez. Fakat ekonomik takasta, örneğin ister zanaatkarın emeği olsun isterse zanaatkarın ürettiği ürün olsun, kazanç ne kadar iyi olursa olsun bir malın fedası söz konusudur. Nesnenin bir diğer nesneyle takas edilme gerekliliği, nesnenin kişi için değerli olmakla kalmadığını, başka bir kişi için de değerli olduğunu gösterir. Takas yoluyla elde ettiğimiz çıkar, değere kendi belirli nesneliliğini katar. Takasta unsurların her biri kişisel ya da yalnızca öznel olarak değerli olsa dahi birbirlerine eşit olmaları olgusu, bu unsurlardan herhangi birinde içerilmeyen ancak her ikisinin dışında da yer almayan nesnel bir faktördür, özetle öznel değerlemelerin nesnel bir ölçümü gerekmektedir.^[20]

Hukukun nesnel bir değeri var mıdır? Varsa, nedir? Hukukun doğasına ilişkin felsefi tartışmalar genellikle “hukuk kavramı” başlığı altında toplanmıştır. Birden fazla proje ve soru bu tek başlık altında toplandığı için, net

[20] Gerog Simmel, *The Philosophy of Money*, çev. Tom Bottomore ve David Frisby (London & New York: Routledge, 2004), 79, 80.

bir yanıt bulmak bir yana çok fazla kafa karışıklığı da yaratmıştır. Hukukun nesnel değerini bulabilmek için hukuka ekonomi ile bakmak bir çözüm olabilir mi? Hukukun ekonomik analizi^[21], mikroekonomik teorisinin araçlarını hukuk kurallarının ve kurumlarının analizine uygulamak anlamına gelmektedir.^[22] Bu yaklaşımın önemli isimlerinden biri olan Richard Posner'a göre, en iyi ya da en etkili sonuç en fazla zenginliği sağlayacak, zenginlik-refah maksimizasyonu yaratacak olan sonuçtur. Bu nedenle Posner, yargıcın sonuca odaklanmasını istemektedir. Yargıç, kararını koşullar dahilinde her iki taraf için en iyi sonucu verecek şekilde üretmelidir. Bunu yapabilmek için ekonominin ilkelerini kullanması gereklidir. Seçimde etkililik/verimlilik en üstün ilke olmalıdır. Refahın en çoğaltıcı şekilde yeniden dağılımı, bir değer olarak benimsenmelidir.^[23]

Seçim, etkililik, verimlilik gibi kavramlar havada uçuşmaya başladığında öznenin kim olduğu sorunu otomatik olarak devreye girer. Günümüzde etkili olan hukukun ekonomik analizi yaklaşımlarının çoğu tarafından kabul edilen metodolojik bireyciliğin temelinde Adam Smith'in atomist toplum teorisinden izler bulunmaktadır. Atomizm, bütünü kendisini oluşturan parçaların toplamından daha fazlası olarak gören holizmden farklı olarak, bütünü parçaların toplamı olarak görür. Buradan hareketle, Smith'in teorisindeki insan tipi çoğu aza tercih eder ve öncelikle kendi çıkarını düşünen bir bireydir. Smith'in yaklaşımına göre, ekonomi bilimi, Newtoncu bir bakış açısıyla toplumsal düzeni mümkün olduğunca az sayıdaki kardinal yasalarla açıklamanın bir aracıdır. Toplum, atomların yani bireylerin uyumlu birlikteliği olarak tasavvur edilir, çünkü atomlar kendi çıkarlarına dönük hareketleri ile bütün açısından da iyi olan neticelere neden olurlar. Kendi çıkarına göre hareket eden atomistik bireylerin uyumlu düzeni, uyumunu kendi kendini düzenleyen karakterinden kazanır. Smith'in merkezi bir düzenlemeye karşı olmasının sebebi de bu sosyal düzenin "niyetli eylemlerin niyetlenmemiş

[21] John R. Commons, Robert Hale, Ronald Coase ve Guido Calabresi hukuk taşıtmalarına ekonomik düşünceyi getiren önemli isimlerdir. Bu çalışmayı sınırlandırabilmek adına kendilerine burada maalesef yer verilmeyecektir.

[22] Lewis Kornhauser, "The Economic Analysis of Law," içinde *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ed. Edward N. Zalta (Stanford: Stanford University, Spring 2022).

[23] Sezal Çınar Özkan, "Hukukun Ekonomik Analizi ve Nesnellik," *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 3, no. 1 (2013), 88.

sonuçlarından” meydana gelmesidir. Smith’in dayandığı “kendiliğinden düzen” düşüncesine göre, toplum için girdilere göre çıktı alma şeklinde kesin bir öngörülebilirlikten bahsedemeyiz. Dahası öngörülebilirliği olmayan ihtimallerle yüklü bu toplumun atomistik bireyleri de yine son derece bireysel saiklerle kendi çıkarları için hareket ederler ve eğer yeterli özgürlük koşulları söz konusu olursa *görünmez bir el*[24] vasıtasıyla toplumsal ilerleme ve zenginlik gerçekleşir. Sosyo-politik fenomenleri ekonomi aracılığıyla açıklamaya çalışan Smith’in düşünce evreninde toplumun yaşamsal bilgisi ekonomik ilişkilerde saklıdır. Hukuktaki değişimleri inceleyerek ekonomik gelişimleri de izlemek istemektedir.[25]

Hukukun ekonomik analizi sistemli olarak ilk kez 1960’larda sosyal bilimler alanında boy göstermeye başladığında, mikroekonomik teoriye egemen olan standart rasyonalite varsayımı benimsenmişti. 1990’lardan itibaren ise davranışsal ekonomi yöntemleri hukukun ekonomik analizine uygulanmaya başlandı. Davranışsal ekonomi, klasik modelden seçim ve kararın temelleri konusunda farklılaşır. Ekonomide rasyonel eylem, öznenin bir seçim yapması gereken durumlarda bu seçimin bir biçimde “en üst” olması için çaba göstermesi anlamına gelir. Seçilen, seçilmiş olan, aslında seçim koşullarında seçilecekler arasında yapılan bir sıralamada bir şekilde öne geçmiş olandır. Kişinin önem verdiği şeyler vardır ve bu önem verdikleri arasında bir tanesini eyleminde temel yapmaktadır. Örneğin, standart tüketici davranışı modeline göre, kitaplık almak isteyen bir tüketicinin yapacağı seçimde geliri ve ürünün fiyatı etkili olacaktır. Gary Becker’a göre ekonomik yaklaşım, tüm insan yaşamını anlamak için bir çerçeve sunmaktadır. Bununla ekonominin daha önemli olduğunu, diğer bilimlerin daha önemsiz olduğunu söylememekte; seçimlerin nasıl yapıldığının ve zaman içinde gerçekleşen yavaş gelişiminin anlaşılmasının, insan davranışlarını tahmin etme ve anlamada kesinlikle faydalı olacağını ifade etmeye çalışmaktadır. Becker’in argümanının özünde

[24] Görünmez el, 18. yüzyıl İskoç filozofu ve iktisatçısı Adam Smith tarafından ortaya atılan, hiçbiri bu tür sonuçlara yol açmaya niyeti olmayan bireylerin birikmiş çıkarıcı eylemlerinden yararlı, sosyal ve ekonomik sonuçların ortaya çıkabileceği mekanizmaları karakterize eden mecazi bir kavramdır. <https://www.britannica.com/topic/invisible-hand>; <https://www.masterclass.com/articles/what-is-the-invisible-hand-in-economics>, erişim 15. 02. 2023.

[25] Muzaffer Dülger, *Hukuka Ekonomik Yaklaşımın Toplumsal Dayanakları* (İstanbul: Onikilevha Yayıncılık, 2020), 31-33.

insan davranışının bölümlere ayrılmadığı, davranışların bazen maksimum hedef odaklı olduğu bazen de olmadığı; bazen tercihlerin istikrarlı bazen de değişken etmenlerle harekete geçirildiği; bazen bilginin en üst noktasına ulaştığı bazen de ulaşmadığı varsayımı vardır. Özetle insan davranışlarının, istikrarlı seçimler arasından en fazla faydayı sağlamak ve çeşitli piyasalardan en uygun bilgiyi ve diğer girdileri edinmek için kullanan katılımcıları içerdiği söylenebilir.^[26]

Devletlerin görev ve sorumlulukları vardır.^[27] Söz konusu bu görevlerin ve sorumlulukların neler olduğu, nasıl düzenleneceği ve benzer şekilde nasıl değişeceği gibi hususlar hukuk fakültelerinde gerek anayasa gerek idare hukuku gibi kamu hukuku derslerinde ve gerekse borçlar hukuku, medeni hukuk gibi özel hukuk derslerinde modern eğitim faaliyetinin bir sonucu olarak hukuk fakültesini kazanan hukukçu adaylarına öğretilir. (Devletin görev ve sorumluluklarını gerektiği gibi diğer bir deyişle sosyal sözleşmede vadettiği şekilde yerine getirmediği hallerde ne olacağı bir grup romantik hukukçu dışında kimsenin ilgi alanına girmemektedir.) Örneğin, eğer bir endüstri tekeli olarak hareket ederse, devletten murat edilen iki yöntem vardır. Biri tekeli kırmaktır ama eğer artan getiriler nedeniyle bu istenmiyorsa onu düzenlemek ve hatta belki de millileştirmek yöntemlerinin uygulanması beklenir. Bu beklentinin çokça bilinir ve bariz kabul edilebilir bulunmasına rağmen yakından bakıldığında bariz olmaktan uzak ve bir takım şüpheli gerçeklik iddialarını içerdiği görüşü de ileri sürülmektedir. Bu argümanı destekleyen varsayımlar şunlardır: Tekeller, tekel tarafından belirlenen fiyatlar marjinal maliyetleri aştığı -ve aslında en uygun dağılım için fiyat marjinal maliyet eşitliği gerektiği- için kaynakların haksız dağılımına yol açar. Rekabetçi endüstrilerde en uygun paylaşım, fiyat marjinal maliyetlerle eşit olduğundan, endüstri rekabetçi hale getirildiğinde gerçekleşecektir. Bir

[26] Gary S. Becker, *The Economic Approach to Human Behavior* (Chicago & London: The University of Chicago Press, 1976), 14.

[27] Türkiye Cumhuriyeti Anayasası madde 5: Devletin temel amaç ve görevleri, Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.

endüstride doğal bir tekel olduğunu varsayalım, bu durumda ya dolaylı devlet düzenlemesiyle ya da doğrudan devlet idaresiyle fiyat marjinal maliyetlere eşit hale getirilecektir. Böyle bir durumda verilebilecek tavsiye de oluşmuş tekelleri kırmak ya da engellemek ve doğal tekelleri devlet idaresi ya da devlet düzenlemesiyle kontrol altına alacak anti-tekel yasalarıdır. Esasında böyle bir tavsiye, piyasa sektörünün hali hazırdaki çalışma koşullarını, ideal çalışma koşulları ile eşitleyerek tanım yapılmasından kaynaklanmaktadır ve devlet müdahalesinin sorunları çözdüğünün kanıtlanmasından gelip gelmediği meçhuldür, çünkü düşünce düzeyinde devlet müdahalesinin sorunları çözeceği iddiasını gerekçelendirmek ile hali hazırdaki bir müdahalenin sorunları çözmesinin kanıtlanması aynı şey değildir.^[28]

İdeal bir siyasi demokrasi, siyasi makam elde etmeye çalışan bireylerin, seçmenlerin oylarının çoğunluğunu almak için tamamen serbest rekabet yoluyla siyasi kararlara ulaşmasının kurumsal düzenlemesi olarak tanımlanabilir. Burada tanımın içerdiği tartışmaya açık hususları bir yana bırakıp vurgunun serbest rekabet unsurunda olduğunu belirtmek gereklidir. Faaliyetlerin piyasa alanından siyasi alana aktarılmasının düzenleme faaliyetlerindeki rekabeti azaltacağı da sıklıkla dile getirilir. Demokrasilerde seçmenlere periyodik seçimlerle parti programları sunulurken bireyler ya da gruplar siyasi makamlar için yarışma yaparlar. İdeal demokrasilerde yarışma koşullarının kabul edilemeyen maliyetlerinin olmaması ve bireylerin adaylıklarını ya da seçmenlerinin önüne çıkmasını engelleyen yapay sınırların olmaması anlamında özgür olması gereklidir. Faaliyetlerin piyasadan siyasi alana alınması zorunlu olarak yarışmayı azaltmaz, ama yarışmanın teşebbüsler arasında değil partiler arasında olması şeklinde bir biçim değişikliği gerçekleştirir. “İyi bir yarışma sistemi, ideal bir demokrasi için olduğu kadar ideal bir serbest piyasa sistemi için de zorunludur” önermesi, *hür teşebbüs ekonomisinin* çalışma sisteminin anlaşılmasının demokrasinin nasıl çalıştığını anlamada yararlı olacağı önermesini de beraberinde taşımaktadır.

İdeal bir *hür teşebbüs sisteminde* yalnızca en verimli olan firmalar ayakta kalacaktır. Örneğin, bir firmanın maliyet düzeyi, çıktıdan bağımsız ve firmadan firmaya değişiklik gösteriyorsa, piyasada en ucuz maliyeti sağlayan firma ayakta kalacaktır. İdeal bir demokraside siyasi partilerde de verimlilik, etkililik önem kazanmaktadır. En verimli, etkili parti ayakta kalacaktır. Maliyetlerine devletçe katılan bir endüstride, maliyetler çıktıdan bağımsız ve

[28] Becker, *The Economic Approach to Human Behavior*, 33.

görevdeki partiye bağlı olsaydı, yalnızca en düşük maliyeti sağlayacak olan parti görevde kalabilirdi. Hem devlet hem de özel sektör tarafından aynı derecede etkili yönetilen bir endüstri kolunda hem devlette hem de özel sektörde maliyetler aynı olacaktır. Diğer bir deyişle, kavramsal olarak, siyasi sektör serbest girişim dengesini yeniden üretebilecektir ve iddia bunu yapacağıdır. Gerek en verimli partinin ve gerekse en verimli firmanın maliyetleri, farklı bireyler siyasi ve piyasa faaliyetlerine giriş yaparlarsa gerçekleşecektir. Özel teşebbüs, ancak en verimli firma en verimli partiye göre daha düşük maliyetler sunarsa, devletten daha verimli olacaktır ve doğal olarak bunun tersi de geçerlidir.^[29]

Hür teşebbüs sistemi ile ideal bir demokrasi arasında seçim yapmak, her ikisi de seçmenin tercihlerine karşı duyarlı ve etkili olduğu sürece, zordur. Faaliyetlerin serbest piyasadan devlete kaydırılması gerektiğini savunanlar, gerçek işletme sisteminin tekeller ve eksiklikler nedeniyle ideal olmaktan uzak olduğunu ileri sürmelidirler. Serbest piyasanın eksikliklerini bir taraf bırakıp, siyasi sistemlerdeki ideal olmayan durumları da hesaba katmak gerekmektedir. Örneğin, her seçmenin, sahip oldukları bilgi ya da o bilgiyi kullandıkları zekalarının bir önemi olmaksızın ya bir ya da sıfır oy hakkı mevcuttur ve azınlıkların da genellikle temsil hakkı yoktur. Bu nedenle siyasi konularda düşünceli olmak, iyi donanımlara sahip olmak ya da oy kullanmak başlı başına kazandıran bir şey değildir. En etkili parti, seçmenleri ikna etmeyi başaramayabilir. Piyasada ise azınlıklar da temsile sahiptir ve bir kişinin sahip olduğu oy sayısı onun üretkenliğiyle orantılıdır, dolayısıyla akıllıca hareketlerin teşviki burada daha etkilidir. Bu nedenle verimli bir firmanın, kredi sağlayanların ve akıllıca kararların alınmasında doğrudan etkili olan tüketicilerin desteklerini kazanması şartıyla ayakta kalması görece daha kolay olacaktır. Siyasi rekabet, siyasi organizasyonlar büyük ölçekler gerektirdiği için azalmaktadır. Belirli bir pozisyon için, örneğin başkanlık, milletvekilliği, aday olan kişiler milyonlarca seçmene ulaşmak için yeterli kaynağa sahip olmak zorundadır. Birçok grup bu kaynaklardan yoksundur. Kaynak ihtiyacı, bölgesel ya da ulusal düzeyde bir organizasyon kurmak isteyen firmalar için de bazen zorunlu olsa da bu zorunluluk piyasada siyasi alandan daha az önemlidir. Bir de faaliyetler sorunu vardır. Siyasi faaliyetlerin kapsamı çok geniştir. Çoğu zaman bir adayın kamu hizmetin göçmen politikasına kadar birçok alanda seçmenleri ikna etmesi gerekmektedir. Seçmenlerin, her bir

[29] Becker, *The Economic Approach to Human Behavior*, 36.

faaliyet için bir kişiyi seçmek yerine birbirine bağlı birçok faaliyet için bir kişiyi seçmeleri yaygın olarak karşımıza çıkan uygulamadır. Bir alanda çok verimli, etkili olan bir aday, söz konusu birbirine bağlı faaliyetlerden dolayı bir pozisyon için aday olamayacaktır. Özel sektörde de birbiriyle bağlantılı çok sayıda aktivite vardır, ama firmalar çoğu zaman en verimli olduklarında uzmanlaşırlar. Demokrasilerde cehalet ve siyasi örgütlenmelerin gerektirdiği büyük ölçek, tekelleri ve diğer sorunları ortaya çıkaran iki önemli etmen olsalar da seçmenler arasındaki öncelik farklılıkları ve seçimlerin sürekli olarak değil de periyodik olarak yapılması da aynı sonucu doğuran etmenler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Hem devlette hem de serbest piyasada benzer sorunlar ortaya çıkıyorsa, ekonomiye devlet müdahalesi haklı olabilir mi? ^[30]

III. SARI TAKSİ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRMELER

Ne ekonomiyi ne de hukuku bir çırpıda anlamak mümkün değildir. İtiraf etmek gerekirse bu güçlük, ekonomi ve hukuk alanında çalışanlar için daha geçerlidir. Aslında, anlamak için üretilen kavramlar, anlamla olan mesafeyi arttırmaktadır. Hukukçuların ve ekonomistlerin sıklıkla referans verdiği makul insan -orta zekalı vatandaş- içinse her ikisini de anlamak için kavramlara bakmak değil sokağa çıkmak yeterlidir.

Hukuk-ekonomi ilişkisi ve çalışma hayatına ilişkin kurallar, hukuk sistemimizin tâbi olduğu Kıta Avrupası Hukuk Sistemi'nin kurallarına göre şekillenecektir. Uygulayıcıların diline pelesenk olan kullanıma göre hukuk sistemimiz aynı zamanda potizivisttir (!) Uygulayıcıların bu sık tekrarlarında bir şekilcilik eleştirisi sezilmekle beraber şekilciliğin ekonomik pazarda belirlilik ve öngörülebilirlik sağlama ihtimalinin oldukça yüksek olduğunu belirtmek gerekir. Çalışma hayatında belirlilik ve öngörülebilirliği sağlamayı hedefleyen en üst seviyedeki kurallar, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın çalışma ve sözleşme hürriyeti üst başlığını taşıyan 48. maddesi ve çalışma hakkı ve ödevini düzenleyen 49. maddesidir.

Anayasada vurgulandığı şekilde çalışma özgürlüğünü sağlamak, çalışma koşullarını düzenlemek ve ekonomik ortam yaratmak devletin görevidir. Bu amaçla, küresel ekonomik sistemin de bir parçası olarak, serbest piyasanın düzenlenmesine yönelik 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu yapılmıştır. İlgili kanunun 1. Maddesinde piyasanın adil ve rekabetçi olması gerektiği

[30] Becker, *The Economic Approach to Human Behavior*, 36,37.

belirtilmiştir. Rekabetin hangi koşullar altında yapılması gerektiği de 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'da düzenlenmiştir. Buna göre, mal ve hizmet piyasalarında rekabet esastır ve rekabeti kısıtlayıcı anlaşma ve uygulamaların piyasanın aktörleri arasında yapılmasına engel olunmalıdır. Piyasaya hâkim olan teşebbüslerin bu hâkimiyetlerini kötüye kullanmalarını önlemek, bunun için gerekli düzenleme ve denetlemeleri yaparak rekabetin korunmasını sağlamak, egemenlik alanında serbest piyasa koşullarının hâkim olduğunu iddia eden bir devletin görevleri arasındadır.

Rekabet, piyasa sisteminin temel niteliğidir. Bir malın piyasası, o malın arz ve talebinin karşılaşması ile oluşur. Öncelikle piyasa türlerinin kısa tanımlarını yapmak değerlendirme açısından faydalı olacaktır. Türdeş bir malın alıcı ve satıcılarının çok sayıda olduğu; tek tek alıcı ve satıcıların piyasada fiyatı belirleyemediği; girişimcilerin serbestçe piyasaya girip çıkabildiği gerçek dünyada saf bir örneğine rastlanamayan tam rekabet piyasası kapitalist sistemin ideal işleyiş biçimini gösterir. Kapitalizm geliştikçe, üretim az sayıdaki büyük işletmelerde yapılmakta ve tam rekabet koşulları bozulmaktadır.^[31] Tekel piyasası, tek bir satıcının olduğu, malın yakın ikamesinin olmadığı ve giriş engellerinin olduğu bir piyasa yapısıdır. Tekele yol açan ana nedenlerden biri devlet ruhsatlandırması ve dış ticaret engellerinin konulmasıdır. Piyasada mevcut olan aktörleri sınırlandırıcı fiyatlandırma politikası da tekele neden olabilmektedir.^[32] Malın homojen olduğu oligopol piyasasında, rekabeti eninde sonunda piyasadaki işletmelerden biri kazanacak ya da aralarında anlaşacaklardır ki her iki durumda da piyasa tekel piyasasına dönüşecektir.^[33] Malın türdeş olmadığı ama yakın ikamelerinin olduğu tekeli rekabet piyasasında satıcı fiyatı artırdığı zaman satışının azalacağı, fiyatı azalttığı zaman da satışının artacağı bilgisine sahiptir fakat bu artış ve azalışların miktarını bilemez. Fiyat artırma ve azaltma durumlarındaki kâr, rakiplerin nasıl davranacaklarına bağlıdır. Tekeli rekabet piyasası, en fazla karşılaşılacak piyasa türüdür, çünkü aynı gereksinimi karşılayan birçok ürün vardır.^[34] Piyasadaki alıcı ve satıcılar rekabet türünün teorik temellerini

[31] Sadun Aren, *Ekonomi Dersleri* (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1976), 109-110.

[32] Anna Koutsoyiannis, *Modern Microeconomics* (London: The Macmillan Press, 1975), 171.

[33] Aren, *Ekonomi Dersleri*, 115.

[34] Aren, *Ekonomi Dersleri*, 115, 116, 118.

bilmeseler de bu piyasaların güdümündedirler. Diğer bir ifadeyle ekonomi ve hukuk alanındaki terimlerin genel olarak anlaşılması güçtür fakat her ikisi de anlaşılmasına ihtiyaç duymaksızın etki etmektedirler. Bu koşullar altında anayasada yer alan ve güvence teşkil eden çalışma hak ve özgürlüğünün etkin olarak kullanılabilmesi için devletin düzenleme yapması gerekmektedir.

Piyasadaki rekabet unsurunun devlet tarafından düzenlenmesi adalet sorununu doğrudan ilgilendirir. Adalet, 19. yy.'a kadar toplumların değil bireylerin bir meziyeti olarak görülmüştür ve bugünkü anlamda bir sosyal adalet kullanımına en yakın kullanım Orta Çağ'a özgü "adil bedel" kavramı olmuştur. Zor kullanma ya da yolsuzluk olmaksızın her iki tarafın gönüllü olarak girdiği bir pazarlığın adillliğini ifade eden bu kavramın asıl hedefi, geçici kıtlıklardan ya da belli ihtiyaçlardan yarar sağlamak isteyen satıcıların sömürüsüne engel olmaktır. Kavramın bu amaçla sınırlı olmasının yanı sıra bu amaçla adalete başvurabilmek için de verili bir sistemin varlığı gereklidir. Modern sosyal devlet anlayışı 1840'larda Fransa ve Britanya'da sanayileşmenin ilk dönemlerindeki sancılardan doğmuştur. Koşullar göstermiştir ki, bir toplumun kurumlarının adaletine sadece toplumun kıyılarından değil aynı zamanda çekirdeğinden de saldırı gelebilmektedir. Sosyal adalet, sermaye sahiplerinin iktidarına ve kapitalizmin içinde yeşerdiği piyasa sisteminin ege-menliğine bir meydan okumadır çünkü gelir dağılımı, kapitalist kurumların işleyişinden doğan servet ve paranın insan hayatındaki rolü, işçi ve işveren arasındaki eşitsiz ilişki sorgulanmış olur.^[35] Hak, fırsat ve kaynak dağılımı sosyal adaletin unsurlarıdır. Bu anlamıyla hukuki hakları olan vatandaşlar arasında bir statü farkının olup olmadığı yahut işverenlerin çalışma saatleri, koşulları ve işten çıkarma gibi konularda hukuki yükümlülüklerine uyup uymadıkları, tekeller ve karteller konusunda kanunların olup olmaması, sendikal özgürlükler, sendikaların etkinliği, vergiler, sağlık ve eğitim hizmetleri, konut sistemi vb. haklar, fırsatlar ve kaynak dağılımı hakkında gerçekçi yanıtlar verecektir.^[36] Dikkat edilmesi gereken husus, pratikte bir yasağın olmamasının bir hakkı kendiliğinden diriltmeyeceğidir. Benzer şekilde

[35] Brian Barry, *Sosyal Adalet Neden Önemlidir*, çev. Ebru Kılıç (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2017), 18.

[36] Barry, *Sosyal Adalet Neden Önemlidir*, 29.

amaçlara ulaşmayı kolaylaştıracak olan kaynaklar yok ise sahip olunan bir hak da kullanılamayacaktır.^[37]

Taksi işletmeciliğine başvurmak isteyen bir kişi, kitaplardaki hukuk açısından hiçbir kısıtlama ve engellemeyle karşılaşmayacaktır. Ama sosyal adaletin fırsatlar sunma ve kaynakları adil dağıtmada yetersiz kaldığı noktada kitaplardaki hukuk günlük hayatta etkisiz olacaktır. Sistem, bir yandan pozitivist olmakla eleştirilirken kanun koyucu, taksi işletmeciliği konusunda uygulanacak özel bir mevzuat yapmaktan kaçınmıştır. İlgili hizmet piyasasında uygulanacak hükümler, çok sayıda ve birbiriyle doğrudan ilgisi olmayan mevzuat içerisinde düzenlenmiştir. Jeremy Bentham'ın eleştirilerinde dile getirdiği gibi hukuk sisteminin yalnızca dil açısından değil mevzuat açısından da karmaşıklaştırılması “Yargıçlar ve Şerikleri”^[38] dışında kimsenin işini kolaylaştırmaz. Yakın tarihten aşına olduğumuz, Uber adlı taşımacılık şirketi ile taksiciler odası arasında, henüz kesin hükme bağlanmamış uyuşmazlık da göstermiştir ki taksinin ve taksi taşımacılığının ve doğurmuş olduğu sonuçların kanun koyucu tarafından açık şekilde hükme bağlanması önemlidir. Taksi nedir, sorusuna ya yargıç doğrudan kanun koyucunun tanımından ulaşacak ya da kendisi yorum yapacaktır. Araçların Satış, Devir ve Tescil Hizmetlerinin Yürütülmesi Hakkında Yönetmelik^[39] ve Kara Yolları Trafik Yönetmeliği'nde^[40] taksi tanımı yapılmıştır.^[41] Buna göre her binek araç taksi olarak nitelendirilemez.^[42] Bu amaçla Ticari Plakaların Verilmesinde

[37] Barry, *Sosyal Adalet Neden Önemlidir*, 31-33.

[38] Raymond Wacks, *Hukuk Kuramını Anlamak*, çev. Fatma Süzgün Şahin ve Serdar Ünver (Ankara: Astana Yayınları, 2021), 125.

[39] Resmî Gazete, 30318, T. 31.01.2018, erişim 25.07.2022. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/01/20180131-1>.

[40] Resmî Gazete, 23053 Mükerrer, T. 18.07.1997, erişim 25. 07. 2022, https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23053_1.pdf.

[41] “... yapısı itibariyle sürücüsü dahil en fazla dokuz oturma yeri olan, insan taşımak için imal edilmiş bulunan ve Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından belirlenen şekilde muayenesi ve damgası yapılmış, ücret hesaplama yöntemine uygun tarife yüklenmiş ve tip onayı alınmış taksimetre ile yolcu taşıyan M1 sınıfı ticari motorlu araçtır.”

[42] Hukuk, kendi evrenini inşa edip özneleri o evren içinde eylemeye, işlem yapmaya zorlayan bir güçtür. Bu nedenle öznenin içinde eyleyeceği evrende nesnelere ve

Uyulacak Usul ve Esaslar Hakkında 86/10553 numaralı Bakanlar Kurulu Kararında ulaşım ihtiyacını karşılamak için toplu taşımacılığın geliştirilmesi yönünde karara varılmış ve karaborsacılığın engellenerek hem hizmet alanlar hem de hizmet veren esnaf korunmak istenmiştir. Hukuken iki unsura dikkat etmemiz gerekir: Devletin düzenleme yapmak görev ve sorumluluğundan bahsedeceksek, öncelikle söz konusu düzenlemelerin anlaşılabilir olması –*böylece muhataplarca anlaşılabilmesi sonuç olarak da onlar üzerinde davranışları yönlendirici etkisinin olması önemlidir*– ve diğer husus da yargıçlar için uyuşmazlığın çözümünde rehber nitelikte olmasıdır. Esas konudan fazla uzaklaşmadan kısa bir özet yapmak gerekirse, kanun koyucu, örneğin Uber’de olduğu gibi, taşımacılık faaliyetinin taksi taşımacılığı olup olmadığını yahut kullanılan aracın taksi niteliği taşıyıp taşımadığını tespit etmek zorunda kalabilir. Yargıç ya ilgili hükmü doğrudan uygulayacak ya da yorum yapacaktır. Hukuk felsefesi açısından klasik olma niteliği taşıyan “parka araçla girmek yasaktır”^[43] örneğinde olduğu gibi bir şey hakkında bilgi sahibi olmak için önce onun mahiyetini, niteliğini öğrenmeye yönelik bir soru olan “ne/nedir?” sorusu üzerinden ilerlemek oldukça önemlidir çünkü koyulmuş olan kurallar aracılığıyla bireylerin eylemleri yönlendirilmek istenir. Bir kuralın kapsamına giren durumların belirlenmesi doğru bir tanım

---

kişilerin adlandırılması hem öznenin kendisinin bir eylemi olacak hem de onun kavrayışını belirleyecek ve eylemini çerçeveleyecektir. Örneğin, Walter Benjamin’e göre dilin her şeyi kapsayıcı bir özelliği vardır ve dil aracılığıyla her tinsel içerik iletilebilir. Dilin iletişimi insanın kendisine karşılık gelen adlandırmadır, dolayısıyla insan da kendi tinsel özünü dilde iletir ve tinsel içeriğin iletilmesi onun dilsel özüdür. (Selin Zeyrek, “Walter Benjamin’in Dil Felsefesinde Adlandıran İnsan Figürü,” *Yorum Yönetim Yöntem Uluslararası Yönetim Ekonomi ve Felsefe Dergisi* 6, no. 2, (2018): 21.) Ad verme ya da adlandırma da dilin kendisinin en temel özü olarak kabul edilmelidir. Bu durumda insanın özü adlandırma yapabilmektir, ancak bu, herhangi bir dışsal dilsel varlığa karşılık gelmez. Bu, bir nesnenin dilsel olarak adlandırılmasının bizi dışsal bir nesnenin göndergesel olarak adlandırılmasından ziyade onun zihinsel varlığına veya kavramına gönderme yaptığı anlamına gelir. (Chung Chin-Yi, “Walter Benjamin On The Destructive Character And Language,” *International Journal of Research* 3, no. 10, (June, 2016): 1165.)

[43] H.L.A. Hart, “Positivism and the Separation of Law and Morals,” *Harvard Law Review* 71, no. 4, (1958): 607.

yapmakla mümkün olur.^[44] Buradan hareketle kanun koyucunun yalnızca hangi özellikteki araçların taksi olduğunu düzenlemesi yeterli değildir aynı zamanda bu sektörde çalışacakların hukuki statülerinin de belirlenmesi gerekmektedir.^[45]

Yukarıda bahsi geçen bakanlar kurulu kararında “fiilen çalışmakta olan taksi esnafı” ifadesi kullanılmıştır. Türk Ticaret Kanunu’nda esnaf, ister gezici olsun ister bir dükkânda veya bir sokağın belirli yerlerinde sabit bulunsun *ekonomik faaliyetini sermayesi ile bedenî çalışmasına dayandıran* ve kazancı tacir veya sanayici niteliğini kazandırmayacak miktarda olan, basit usulde vergilendirilenler ve işletme hesabı esasına göre deftere tabi olanlar ile vergiden muaf bulunan meslek ve sanat sahibi kimseler olarak tanımlanmıştır. Kanun koyucu, esnaf tanımını yaparken bedeni çalışmaya vurgu yapmıştır. Bedeni çalışma, tarih sahnesine birdenbire çıkan bir kavram değildir. İlkçağda tutsaklar ve köleler; Orta çağ’da serfler, çırak ve kalfalar ve yeniçağda sanayi devriminden beri işçiler tarafından gerçekleştirilmektedir. Doğal olarak toplumların düşünceleri, inançları, kavrayışları ve ürettikleri kavramlar içinde yaşadıkları ekonomik sistemden etkilenecektir. Örneğin Orta Çağ’da bedeni çalışma eyleminin öznesi olan insanlar, bir statü düzeni içine girmişler ve çalışma durumları dini kurallar temelinde toplumun yöneticileri tarafından belirlenmiştir. Günümüzde meslek odaları olarak varlık sürdüren kurumlar, Orta Çağ’ın statülere dayanan sistemi içinde aynı meslekteki zanaatçıların kurdukları lonca adlı örgütlerin dönüşmüş halidir. Geçmişte loncaların yaşadığı tıkanıklığın bir benzeri bugün taksiciler odasınınca da yaşanmaktadır. Şöyle ki loncalar, 12. yy. ile 18. yy. arasında her ülkede değişerek varlığını sürdürmüş ve egemen oldukları dönemlerde, ustaların kontrolünde yerleşik kuralları, yapım ve üretimin tekniğini, ustaların pazarla ve işçilerle (kalfalar ve çıraklar) ilişkilerini düzenlemiş ve bir statüden diğerine geçebilmenin koşullarını belirlemişlerdir. Bugün tüm bunlar -en azından kitaplardaki hukuka göre- gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde çok çeşitli hukuk

[44] Abdullah Demir, “Mantıkta Tanım ve Hukuk Açısından Önemi,” *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 22, no. 3, (2016): 3222.

[45] Yorumda başlangıç noktasını metnin lafzı oluşturur. Kanun koyucunun seçmiş olduğu kavramların o dildeki sözlük anlamları değerlendirilmeden; cümle içindeki yerlerine bakılmadan -zira vurgunun belirlenmesi bu sayede olacaktır; dil bilgisi ve noktalama işaretleri dikkate alınmadan lafzi yorum yapılamaz (Yasemin Işıktaç ve Sevtap Metin, *Hukuk Metodolojisi* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2021), 194.

kurallarınca (rekabet hukuku kuralları, tüketici hakları, iş hukuku kuralları vb) ve kurumlarınca düzenlenmektedir. Oysa loncalar, yapım ve imalatın tekniğini belirleyerek üretilen malın niteliğine karar vererek ve piyasaya girişi sınırlandırıp pazarı kendi aralarında bölüşerek hem tek egemen olmuşlardır hem de rekabeti ortadan kaldırarak bir çeşit tekel oluşturmuşlardır. Zamanla zanaata ve ticarete dayanan bu sistem ustaların örgütleri haline gelmiş ve onların çıkarlarını korumaya odaklanmıştır. Lonca sistemi içindeki hiyerarşide ustadan sonra ikinci sırada kalfalar yer alırken rolleri de ikincildir, tabanda yer alan ve yaşları genç olan çıraklar ise herhangi bir role sahip değillerdir. Başka bir dayanışma örgütü kurmak ve üye olmak kesinlikle yasaktı. Sonuç olarak loncalar, gerek serbest girişim için gerekse tüketiciler, kalfa ve çıraklar için olumsuz sonuçlar doğurmuşlardır ve tam bir tekel yaratmışlardır. Bu durumu tekel ve imtiyaz olarak tanımlayabiliriz. Tekel ve imtiyaz sahiplerinin yapacağı işi başkaları yapamaz, satacağı şeyi başkaları satamaz. Tüm bunlara ek olarak ustalık katına geçişlerde kayırmalar, yakınlarla öncelik ve kolaylıklar verilmesi de bir başka sorundur.^[46]

Benzer sorunlar günümüzde de yaşanmaktadır: Öncelikle taksi işletmecileri, kanun koyucu tarafından esnaf olarak nitelendirilmiştir. Oysa kanundakinin aksine günümüzdeki uygulamasıyla plaka sahibi, taksi işvereni; takside şoförlük yapan da işçi niteliğindedir. Plaka sahibinin esnaf olarak nitelendirmesi doğru değildir. Zira kanun koyucunun öngördüğü emeğin baskın olması şartı bu haliyle gerçekleşmemiştir; daha çok sermaye sahipliği söz konusudur. 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu'nun 31. maddesi taksimetre ile ilgili düzenleme yaparken sürücünün araç sahibi olmaması durumuna göre de düzenleme yapmıştır. Daha açık bir ifadeyle kanun koyucu sermaye sahipliğini dolaylı yoldan kabul etmiştir. Bir diğer nokta da taksi sayısının ihtiyacın altında kalmasında ilgili meslek odalarının aktif rollerinin olmasıdır. 5393 sayılı Belediye Kanunu 5. maddeye ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu 7. maddeye göre, her türlü servis ve toplu taşıma araçları ile taksi sayılarını, bilet ücret ve tarifelerini, zaman ve güzergâhlarını belirlemek yetki ve imtiyazı belediyelere verilmiştir. Büyükşehir Belediye Kanunu 9. maddesine göre, Türkiye Şoförler ve Otomobilciler Federasyonunun görevlendireceği ilgili odanın temsilcisinin de katılacağı Ulaşım Koordinasyon Merkezi (UKOME) kurulur ve söz konusu merkez, taksi ve taksi dolmuşların durak ve sayılarını belirleme yetkisini ve

[46] Cahit Talas, *Toplumsal Politikaya Giriş* (Ankara: Sevinç Matbaası, 1981), 13, 22-24.

büyükşehir sınırları dahilinde il trafik komisyonunun yetkilerini kullanır. Sayının ihtiyacın altında tutularak piyasaya girişin zorlaştırılması, düzenleme ve kontrol etme amacını aşarak kamu hizmetinin etkin olarak sunulmasını engellemekte ve fiili bir tekel oluşturmaktadır.

Ticari plaka ile yapılan taşımacılık konusunda bu düzenlemelerin öngörülebilirlik açısından taşıdığı önem tartışmasızdır. Modern hukuk sistemlerinin kendi kendilerini düzenleme niteliklerinin varlığı kabul edilirse, bir sonraki adım olarak bir diğer kabule daha ulaşılabilecektir: Kelsen'i takip eden hukuki pozitivistlerin kabul ettiği gibi, devlet, hukukun üstünde ve hukuk yaratan bir varlık değildir. Devlet belli bir bakış açısından görülen hukuk düzeninin kendisinden ibarettir ve hukuk kuralları, devlet işlevlerine, görevlerine ve yetki alanlarına ne kadar meşru otorite tanırlarsa o kadar meşru olarak tanımlanırlar. Bunun anlamı da şudur: Onları tanımlayan hukuk normlarının içeriğinden ayrı bir kimliğe sahip değildirler.^[47] Milyonlarca vatandaş için tüm bu mevzuat yığını kerameti kendinden menkul kutsal bir devlet varlığının kanıtı olmaktan ziyade, belirli bir alanda nasıl eylemesi gerektiğine dair yol gösteren işaretlerdir.

İçinde yaşadığımız dünyanın fiziksel gerçekliği dışında toplumsal yaşamın parçası olarak inşa ettiğimiz soyut bir çevre daha vardır. Hukuk sisteminin kendisi hem icat ettiğimiz hem de bize içinde yaşayacağımız soyut bir çevreyi inşa ettiren bir kurgudur. Yasa koyucu kendisine önceden meşruiyet veren normlardan yetki alarak kuralları^[48] belirler: Yaşam sabah saat kaçta başlayacak, akşam kaçta bitecek, öğrenme hangi saatler arasında hangi

[47] Roger Cotterell, *Hukukbilimin Politikası*, çev. Saim Üye (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2018), 172.

[48] Pozitivist bakıştan ilerlemeye devam edilirse, kurallar arasında bir ayrım yapmak kabul edilebilir bir tasnif olacaktır. Kişilere belli şeyleri yapmalarını emreden, belli şeyleri yasaklayan ya da belli davranışlara izin veren diğer bir ifadeyle toplumsal davranış kalıpları inşa eden kurallar birincil normlardır. Bunlar toplumsal yaşamda yeterli değildirler. Tek başlarına bir emir ya da yasak yığını olarak görülmeleri doğaldır. Onlardan bir hukuk sistemi yaratabilmek için tanım ve kaynak sorunlarına da yanıt verebilecek ikincil normlara ihtiyaç vardır. İkincil normlar, birincil normların saptanması, değiştirilmesi ve bunlarla ilgili uyumsuzlukların çözüm yollarını gösterirler ve Hart'a göre hukuk, ikisinin birlikteliğidir. (Ahmet Ulvi Türkbağ, "Haklar, Hakkaniyet, Bütünlük ve Adalet: Dworkin'in Adalet Perspektifi," *HFSA* 9, (2004): 89, 90.)

mekânda yapılacak, insanlar hangi yolları kullanacak, ne kadar içki içecek, kaç yaşında evlenilebilir gibi birbiriyle doğrudan ilgili olan olmayan birçok alanda düzenleme yapar. Toplumda oluşturulmuş bir hakikat ortaya çıkar, diğer bir ifadeyle belli özellik biçimlerini, belli nesne alanlarını, belli bilgi türlerini doğuran oyun kurallarının tanımlandığı bir alan oluşur. Yargı pratikleri insanlar arasında haksızlıklara ve sorumluluklara hakemlik etme tarzı, belirli bireylere eylemlerinden bazılarının telafi edilmesinin ve diğer bazılarının cezalandırılmasının dayatılış tarzı, tüm bu kurallar ve onların sürekli değişikliğe uğraması öznenin o toplumla kurduğu hakikat ilişkilerinin bir biçimidir.^[49] Bunun, hukuksal-söylemsel bir iktidar modeli olarak meşrulaştırıcılık özelliğinin başat olduğunu ve itaati sağlayarak haklılaştırma etkisini de sağladığını söylemek yanlış olmayacaktır.^[50] Özneye, eylem olanağı sağlayan ve nasıl eyleyeceği hakkında yön gösteren bu kurgusal ortam hukuki pozitivistin hediyesidir. Hart gibi hukuki pozitivistler sosyal yaşamı düzenleyen ve temel iddiası rasyonellik olan bu sistemde, tüm hukuk sistemlerinin kutsayarak öne çıkardığı adaletin sağlanması açısından ilk olarak kuralların düzenli biçimde uygulanmasını ve minimum etkinliğe sahip olması gerektiğini; benzer durumların benzer muameleye tâbi olması ve böylece hukuk uygulamasında kararlılığın ve birliğin sağlanmasını ve son olarak şiddet kullanma fiillerinin hukuk düzeni tarafından reddedilmesi gerektiğini iddia etmektedirler.^[51]

Sonuç olarak, tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda devletin sarı taksi konusunda düzenleme yapması hem zorunlu hem de doğaldır. Öte yandan mevcut koşulları göz önüne aldığımızda hibrit taksi taşımacılığı olarak adlandırılan yeni nesil yolcu taşımacılığı karşısında hukuk sistemimizin sergilediği tavır, düzenleme yapmanın ötesinde ilgili pazara girişin engellenmesi olarak nitelendirilebilir. Uber olarak adlandırılan sistemde yolcu, klasik bir hizmet alan vatandaş konumunda bulunmamakta ve hizmeti alacağı kişiyi ve aracı seçebilmekte, hizmeti alacağı zamanı önceden planlayabilmekte ve hizmet aldığı sürücüyü fiyat-performans açısından

[49] Michel Foucault, *Büyük Kapatılma*, çev. Işık Ergüden ve Ferda Keskin (İstanbul: Ayrıntı Yayınları), 161

[50] Umut Koloş, *Foucault, İktidar ve Hukuk* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016), 239.

[51] Adnan Güriz, "Adalet kavramı Üzerine," *HFSA* 9, (2004): 26

değerlendirmekte ve onun değerlendirmeleri hizmetten yararlanacak diğer müşteriler için bilgilendirici olmaktadır. İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 13. Hukuk Dairesi tarafından verilen karara göre, internet üzerinden yapılan “uber” adlı taşımacılık faaliyeti, taksi taşımacılığı niteliği taşımaktadır ve bu nedenle haksız rekabet oluşturmaktadır. Uber’in taksi taşımacılığı için gerekli hukuki yetkiye sahip olmadığı hukuk sistemimiz içerisinde bir “hakikat” olarak tespit edilebilirken, göz ardı edilmemesi gereken asıl önemli husus, sisteme kabul edilmek için epey çaba sarfetmesi gerektiğidir. Oysa serbest piyasa ekonomisine dayanan sistemlerin alameti farikası, hukuki düzenlemelerin aşırı zorlaştırıcı etkisinin olmamasından dolayı, bir girişimcinin istediği pazara kolaylıkla giriş yapıp rekabet koşullarını kızıştırması ve oluşan rekabet ortamından müşterilerin fayda sağlamasıdır. Oysa piyasaya girişin ayrıca zorlaştırıldığı bir sistemde devlet destekli bir tekelden bahsetmek yanlış olmayacaktır. Örneğin, gazetelere de yansıyan tartışmanın bir boyutu yetersiz sarı taksi sayısıdır. İstanbul’da trafikte aktif olan 17 bin 500 ticari taksi nüfusa oranlandığında 1000 kişi başına düşen 2 adet taksi sayısı ile yetersizlik aşikâr olmaktadır. Buna rağmen ticari taksi sayısının arttırılmasına yönelik talepler İstanbul Taksiciler Odasının muhalefetiyle reddedilmektedir. 18.05.2022 tarihli ve 2022/6-15 sayılı UKOME kararına göre 5000 adet yeni taksi arzı teklifi oy çokluğuyla reddedilmiştir.^[52] Dolmuşların taksiye dönüştürülerek sorunun çözülmesine yönelik talepler ise, İstanbul Taksiciler Esnaf Odasınca “*Bize gelen talep yok. Avrupa ülkelerini inceledik böyle bir uygulama yok. Amaç 5 bin taksinin önünü açmak. Tüzel kişilikler taksi çalıştıramaz, mevzuata aykırı*” denilerek engellenmektedir. Oysa bu konuya çözüm sunacak bir mevzuat olmadığı için piyasadaki tekelin kaldırılması için yasa koyucunun düzenleme yapması gerekmektedir. Piyasaya giriş o denli engellenmektedir ki, yeni nesil taşıma biçimlerinden biri olan “martı”lar da tehdit edilmektedirler.^[53]

[52] İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı, “İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Ulaşım Koordinasyon Merkezi Kararı,” erişim 13. 11. 2022, <https://application2.ibb.gov.tr/tulasim/UKOME/3436.pdf>.

[53] Cumhuriyet, “Martı Kurucusu Öktem: Taksiciler Odası Başkanı Beni ve Ailemi Tehdit Etti,” erişim 12.01.2023, <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/marti-kurucusu-oktem-taksiciler-odasi-baskani-beni-ve-ailemi-tehdit-etti-2003201>; DHA, “Martı ve Taksicilerin ‘Korsan Taşımacılık’ Tartışması,” erişim 12. 01. 2023, <https://www.dha.com.tr/gundem/marti-ve-taksicilerin-korsan-tasimacilik-tartismasi-2162747>.

SONUÇ

Klasik hukuk ekollerinin temel sorunu adil, haklı ve iyinin ne olduğudur. Bu soru esasında o kadar önemlidir ki salt hukuku değil aynı zamanda siyaset bilimini ve ekonomik sistemi de ilgilendirir. Her üçünü de geniş açıdan değerlendiren iki büyük anlatı, Marksizm ve liberalizm, kendi önerilerini ileri sürerken karşılıklı bir çatışmanın da içine girerler. Hukuk sistemimiz üzerinde etkili olan liberalizm, bugün için daha fazla benimsenmiş bir büyük anlatıdır. Liberalizm temelli bir hukuk sisteminin belli ön kabulleri vardır. Örneğin, mülkiyetin doğal bir hak olması -hatta hakların varlığı-, belirli bir insan doğası kavrayışı (çıkarıcı ve çatışmacı) vb. Liberal hukuk sistemi, liberal ekonomik sistem ile uyumludur ve ekonomik faaliyetlerin kendi doğası içinde sürebilmesi için yönlendirici olarak devreye girer. Her şeyden önce özel mülkiyetin kabul edilip düzenlenmesi ve belli özelliklere sahip olduğu kabul edilen insana girişimde ve rekabette bulunabilmesi için özgürlük tanınması gerekir ve hukuk bu ekseninde şekillenir.

Liberalizm henüz ortaya çıkmadan önce dahi mülkiyetin özgürleştirme kapasitesini dışlamayan Aristoteles ve Platon, mülk edinme, erdem ve mutluluk arasında bir ilişki olduğu konusunda hemfikir olsalar da mülkiyet ve emek ilişkisini çok fazla ele almamışlardır. Mülkiyeti doğal kabul eden^[54] Aristoteles, mülkiyet ile erdem arasında sıkı bir ilişki olduğunu iddia edip özel mülkiyetin sağduyu ve sorumluluk gibi erdemleri geliştirdiğini dile getirirken paradan para kazanma yoluyla servet sahibi olmanın toplumu erdemsizleştirme tehlikesi barındırdığının da farkında olunması gerektiğini belirtmektedir. Platon, benzer şekilde mülk edinme hakkının yönetici sınıf ve askerler için yozlaşma tehlikesi barındırdığını iddia eder.^[55] Klasik liberal kavrayışın öncülerinden biri olan John Locke ise mülkiyeti, günümüzle uyumlu şekilde, bir hak iddiası^[56] olarak sunmaktadır.

[54] Fred D. Miller, "Aristotle on Property Rights," *The Society for Ancient Greek Philosophy Newsletter* 317, (1986): 6.

[55] Işıl Bayar Bravo, "Aristoteles: Emegın Sorumlusu Olarak Köle, Mülkiyetin Sahibi Olarak Efendi," içinde *Emek ve Mülkiyet*, ed. Işıl Bayar Bravo ve Hamdi Bravo (Ankara: Fol Yayınları, 2022), 24.

[56] Mülkiyet de dahil bazı hakların doğal olarak var olduğu ve insanların da bunlara doğuştan sahip oldukları ya da bunların bir tür sözleşme ile -diğer bir deyişle devletin kabul etmesiyle uzlaşımalsal olarak belirlendiği iddiaları- bir şeyin neden birine ait olup

Modern hukuk sistemi anlayışımız, öncelikle mülkiyetin en temel doğal haklardan biri olduğu ve ikinci olarak bu hakkın sahibi olarak betimlenen öznenin, özgür, irade sahibi ve rasyonel bir birey olarak kendi tercihleriyle haklarını kullandığı varsayımları üzerinde temellenmektedir. Modern hukukun bu yorumu liberal bir yorumdur ve farklı inanç sistemlerine bağlı insanların yaşadığı hoşgörülü, kapsayıcı bir toplum tasavvurunu içerir. Liberalizmin siyasi bir ideal olarak yeşerdiği toplumların zaten buna sahip olduğu iddia edilir ve her tür kültürel mirasın ve idealin içinde omuz omuza yer aldığı, taraftar kazanmak için *rekabet* ettiği, inanç ve gelenek topluluklarının diğer gruplarla aynı mahalleyi paylaşarak radikal bir var olma, yaşama ve düşünme biçimi geliştirdiği dini açıdan çoğulcu ve çok kültürlü ideal topluluklar olarak betimlenir. Burada öne çıkarılması gereken unsur rekabet ve bu rekabetin adalet ve düzen kuralları içerisinde sürdürülmesi zorunluluğudur. Bunca benzeşmenin bir arada var olduğu bir toplumda adalet ve düzene ilişkin genel sorunların hepsi kaçınılmazdır: misal mülkiyet ve ekonominin yapılandırılması, kişilerin birbirlerine ve topluma karşı sorumluluklarının kapsamı, yardımlaşma, koordinasyon ve iş birliği, iktidar ve katılımın tanımlanması.^[57]

Piyasa sisteminin de önemli bir unsuru olan rekabet, bir piyasaya sunulan mal ve hizmet çeşitliliği içerisinde alıcıların tercih yapabilmesine dayanır. Bir tercihten bahsedebilmek için piyasada tekel ya da benzeri koşulların olmaması, rekabet koşullarının barış içerisinde gerçekleşmesi ve piyasadaki alıcıların ya da diğer bir ifadeyle müşterilerin bir seçeneğe zorlanmaması en azından onlara birçok seçenek sunulması ve onlar içerisinde özgür iradeleriyle tercih yapmaları gerekir. Rasyonelliklerine felsefe tarihi boyunca vurgu yapılan özneler, günümüz hukuk sistemi içinde hak ve özgürlüklerin maliki olarak inşa edilirler. Liberal bir hukuk sisteminde öznenin malik sıfatını haiz olması, onun yalnız mülkiyet hakkı ve özgürlüğüyle ilgili değil aynı zamanda kendi bedeninin ve o bedenin ürettiklerinin maliki olması ve kazandıklarını istediği şekilde kullanması hakkını içermektedir. Bunun

---

da bir başkasına ait olmadığı sorusuna yanıt olarak sunulmaktadır. Gökhan Murteza, “Locke Devrimi: Emeksiz Mülkiyetten Bir ‘Hak’ Olarak Mülkiyete,” içinde *Emek ve Mülkiyet*, ed. Işıl Bayar Bravo ve Hamdi Bravo (Ankara: Fol Yayınları, 2022), 45

[57] Jeremy Waldron, “Liberalism, Political and Comprehensive,” içinde *Handbook of Political Theory*, ed. Gerald F. Gaus ve Chadran Kukathas (London & New York: Sage Publications, 2004), 89.

bir sonucu olarak, çalışma eylemi bir hak olarak kurgulanmış ve angarya yasağının da bir hak olarak desteğe gelmesiyle öznelere eylem olanağı diğer bir ifadeyle “hareketlilik”^[58] verilmiş olmaktadır. Özetle piyasa ekonomisi ve liberal hukuk sistemi karşılıklı olarak birbirini besler ve destekler. Her ikisinin de varlığından bahsedebilmek için rasyonel öznenin hak ve özgürlükleri doğrultusunda eyleme olanağına sahip olması, kendisine kapalı alanların olmaması, yatırım ve girişim faaliyetlerinin mülkiyet hakkının bir uzantısı olarak engellenmemesi aranır. Mevcut koşullar düşünüldüğünde ticari taksilere ilişkin gerçek anlamda bir hukuki düzenleme olmadığını, ilgili mevzuatın çok dağınık olduğunu ve daha da önemlisi piyasaya girişin engelleme noktasında güçleştirildiğini görmekteyiz ve bu durum liberal hukuk sistemi ve piyasa ekonomisiyle çelişmektedir. Kent içi ulaşım piyasasında gerçek anlamda bir çeşitlilikten bahsedilememektedir zira lonca benzeri meslek odalarının piyasaya girişi imkansızlaştırması, ücret tarifelerinin piyasa koşullarında oluşmaması, hizmet standartlarının piyasa tarafından belirlenmemesi ve tüm bunların en etkin belirleyicisinin ilgili çıkar grubu olması burada gerçek anlamda bir piyasa sisteminden bahsedilemeyeceğinin ve liberal hukuk anlayışının mikro seviyede etkili olamadığının göstergesidir.

[58] Loren E. Lomasky, “Autonomy and Automobility,” *The Independent Review* 2, no. 1, (1997): 19.

KAYNAKLAR

- Aren, Sadun. *Ekonomi Dersleri*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1976.
- Barry, Brian. *Sosyal Adalet Neden Önemlidir*. Çeviren Ebru Kılıç. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Becker, Gary S. *The Economic Approach to Human Behavior*. Chicago & London: The University of Chicago Press, 1976.
- Bravo, Işıl Bayar. "Aristoteles: Emegın Sorumlusu Olarak Köle, Mülkiyetin Sahibi Olarak Efendi." içinde *Emek ve Mülkiyet*, Editörler Işıl Bayar Bravo ve Hamdi Bravo, 23-45. Ankara: Fol Yayınları, 2022.
- Caldwell, Bruce. *Hayek's Challenge: An Intellectual Biography of F.A. Hayek*. USA: The University of Chicago Press, 2004.
- Chin-Yi, Chung. "Walter Benjamin On The Destructive Character And Language." *International Journal of Research* 3, no.10 (June, 2016): 1163-1166.
- Cholbi, Michael. "Philosophical Approaches to Work and Labor." içinde *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Editör Edward N. Zalta ve Uri Nodelman, (Stanford, 2022). Erişim 23 Aralık 2022. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2022/entries/work-labor/>.
- Clark, Samuel. "Good Work." *Journal of Applied Philosophy* 34, no. 1 (February, 2017): 61-73.
- Cotterell, Roger. *Hukukbilimin Politikası*. Çeviren Saim Üye. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2018.
- Courtland, Shane D. ve Gaus, Gerald ve Schmidtz, David. "Liberalism." *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Editör Edward N. Zalta, (Stanford, 2022). Erişim 23 Aralık 2022 <https://plato.stanford.edu/archives/spr2022/entries/liberalism/>.
- Demir, Abdullah. "Mantıkta Tanım ve Hukuk Açısından Önemi." *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 22, no. 3 (2016): 3219-3229.
- Dülger, Muzaffer. *Hukuka Ekonomik Yaklaşımın Toplumsal Dayanakları*. İstanbul: Onikilevha Yayıncılık, 2020.

- Foucault, Michel. *Büyük Kapatılma*. Çeviren Işık Ergüden ve Ferda Keskin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020.
- Gaus, Gerald F. *Contemporary Theories of Liberalism*. London: Sage Publication, 2003.
- Gerald F. Gaus, "Property, Rights, And Freedom." *Social Philosophy and Policy* 11, no. 2 (1994): 209-240.
- Gorz, Andre. *Critique of Economic Reason*. Çeviren Gillian Handyside ve Chris Turner. New York: Verso, 1989.
- Güriz, Adnan. "Adalet kavramı Üzerine." *HFSA* 9 (2004): 19-34.
- Hart, H.L.A. "Positivism and the Separation of Law and Morals." *Harvard Law Review* 71, no. 4 (1958): 593-629.
- Hayek, F.A. *New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas*. London: Routledge, 1990.
- Heywood, Andrew. *Siyasi İdeolojiler*. Çeviren Ş. Akın ve A.K. Bayram. Ankara: Adres Yayınları, 2013.
- Işıқтаç, Yasemin ve Metin Sevtap, *Hukuk Metodolojisi*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2021.
- Kammen, Michael. *Spheres of Liberty: Changing Perception of Liberty in American Culture*. USA: Banner Books, 2001.
- Koloş, Umut. *Foucault, İktidar ve Hukuk*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Kornhauser, Lewis. "The Economic Analysis of Law." *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Editör Edward N. Zalta (Stanford, 2022). Erişim 12.02.2023 <https://plato.stanford.edu/archives/spr2022/entries/legal-econanalysis/>.
- Koutsoyiannis, Anna. *Modern Microeconomics*. London: The Macmillan Press, 1975.
- Lomasky, Loren E. "Autonomy and Automobility," *The Independent Review* 2, no. 1 (1997): 5-28.
- Miller, Fred D. "Aristotle on Property Rights." *The Society for Ancient Greek Philosophy Newsletter* 317 (1986): 1-21.

- Murteza, Gökhan. “Locke Devrimi: Emeksiz Mülkiyetten Bir ‘Hak’ Olarak Mülkiyete.” içinde *Emek ve Mülkiyet*, Editörler Işıl Bayar Bravo ve Hamdi Bravo, 45-67. Ankara: Fol Yayınları, 2022.
- Özkan, Sezal Çınar. “Hukukun Ekonomik Analizi ve Nesnellik.” *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 3, no.1 (2013): 85–98
- Simmel, Gerog. *The Philosophy of Money*. Çeviren Tom Bottomore ve David Frisby. London & New York: Routledge, 2004.
- Stanford, Jim. *Herkes İçin İktisat*. Çeviren Tuncel Öncel. İstanbul: Yordam Kitap, 2015.
- Stark, W. *Jeremy Bentham’s Economic Writings, Volume I*. London: Routledge, 2004.
- Talas, Cahit. *Toplumsal Politikaya Giriş*. Ankara: Sevinç Matbaası, 1981.
- Türkbağ, Ahmet Ulvi. “Haklar, Hakkaniyet, Bütünlük ve Adalet: Dworkin’in Adalet Perspektifi”, *HFSA* 9 (2004): 88-95.
- Wacks, Raymond. *Hukuk Kuramını Anlamak*. Çeviren Fatma Süzgün Şahin ve Serdar Ünver. Ankara: Astana Yayınları, 2021.
- Waldron, Jeremy. “Liberalism, Political and Comprehensive.” içinde *Handbook of Political Theory*, Editör Gerald F. Gaus & Chadran Kukathas, 89-100. London & New York: Sage Publications, 2004.
- Zeyrek, Selin. “Walter Benjamin’in Dil Felsefesinde Adlandıran İnsan Figürü.” *Yorum Yönetim Yöntem Uluslararası Yönetim Ekonomi ve Felsefe Dergisi* 6, no. 2 (2018): 21- 26
- İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı, “İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Ulaşım Koordinasyon Merkezi Kararı.” Erişim 13. 11. 2022. <https://application2.ibb.gov.tr/tulasim/UKOME/3436.pdf>.
- Cumhuriyet, “Martı Kurucusu Öktem: Taksiciler Odası Başkanı Beni ve Ailemi Tehdit Etti.” Erişim 12.01.2023. <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/marti-kurucusu-oktem-taksiciler-odasi-baskani-beni-ve-ailemi-tehdit-etti-2003201>.
- DHA, “Martı ve Taksicilerin ‘Korsan Taşımacılık’ Tartışması.” Erişim 12. 01. 2023. <https://www.dha.com.tr/gundem/marti-ve-taksicilerin-korsan-tasimacilik-tartismasi-2162747>.

Ticari Taksi (Sarı Taksi) Düzenlemelerinin
Klasik Liberalizm İlkeleriyle Uyumu

Resmî Gazete, 23053 Mükerrer, T. 18.07.1997. Erişim 5. 07. 2022. [https://
www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23053_1.pdf](https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23053_1.pdf).

Resmî Gazete, 30318, T. 31.01.2018. Erişim 25.07.2022. [https://www.
resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/01/20180131-1](https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/01/20180131-1).